Budowanie świadomości logopedycznej rodziców poprzez wskazanie czynników wpływających na rozwój mowy

Mowa stanowi nieodłączny element naszego życia. Jest podstawą komunikacji między ludźmi. Dzięki niej człowiek może wyrażać siebie, jak również zdobywać informacje z otaczającego go świata. Mowa jako sprawność charakterystyczna dla człowieka jest możliwa dzięki stopniowemu dojrzewaniu różnych organów mowy. Nie jest to czynność dana z góry, lecz nabywana w skutek działania określonych bodźców i stymulacji środowiskowej. Już w okresie prenatalnym następuje rozwój narządów artykulacyjnych poprzez czynności ssania i połykania. Kształtuje się również aparat słuchowy, który pozwala odbierać bodźce dźwiękowe. W okresie niemowlęcym dziecko będzie doskonaliło te czynności, jeżeli zapewnimy mu oczywiście odpowiednie warunki do rozwoju.

Na mowę oddziałują mechanizmy biologiczne, ale pod wpływem wzorców mowy ludzkiej. Pierwszym i najważniejszym środowiskiem mającym wpływ na kształtowanie i rozwój mowy jest rodzina. To ona zapewnia dziecku pierwsze wzorce językowe oraz uczy go ról społecznych. Wpływa również na jego rozwój społeczno-emocjonalny, a poprzez rozwój procesów psychoruchowych dziecka przyczynia się do kształtowania jego mowy. Następnym środowiskiem mającym wpływ na kształt mowy dziecka będzie przedszkole. Rozwój dzieci zgłaszających się do przedszkola (zwykle 3-, 4-letnich) nie jest jeszcze ukończony. Okres pobytu dziecka w przedszkolu jest okresem intensywnego rozwoju mowy, ponieważ tam (od wychowawczyń oraz rówieśników) przyswaja sobie wzorce mówienia.

Zdarza się, że rodzice z powodu braku odpowiedniej wiedzy, nie zauważają wadliwej artykulacji lub opóźnionego rozwoju mowy. Są osłuchani z wymową dziecka i uważają ją za normalną. Nie mają świadomości, że to właśnie od nich, od ich działań zależny jest rozwój mowy dziecka, jak również powstawanie nieprawidłowości w tym rozwoju. Wiedza, którą posiadają rodzice warunkuje odpowiedni rozwój językowy dziecka.

Zdolność komunikowania się za pomocą słów, określana jako mowa, należy do cech nabytych i jest charakterystyczna tylko dla ludzi. Mowa stanowi akt w procesie porozumiewania się, w którym istotną rolę odgrywa przekazywanie dźwiękowe i odbiór słuchowy informacji. Oba procesy są możliwe tylko wtedy, gdy zarówno nadawca, jak i odbiorca znają ten sam język. Rozwój języka natomiast, następuje od momentu narodzin, a nawet wcześniej. Ponieważ w okresie prenatalnym kształtują się ośrodki mowy oraz pierwsze wrażenia słuchowe i czuciowe płodu.

Prawidłowy rozwój mowy zależy od wielu czynników, często powiązanych ze sobą. Mając świadomość zagrożeń oraz inicjowania sytuacji dla prawidłowego rozwoju funkcji, można wpływać na jakość tego rozwoju. Jednym z ważnych czynników kształtujących rozwój mowy są

uwarunkowania środowiskowe. Dziecko posiada określone predyspozycje wrodzone, które pod wpływem czynników środowiskowych pozwalają na rozwój struktur systemowych. Zwykle optymalne warunki rozwoju mowy mogą zapewnić dziecku rodzice. Ponieważ przebywają z nim najdłużej i to ich postępowanie ma największy wpływ na jego rozwój. Środowisko rodzinne stanowi również pierwszy i najważniejszy wzór, który dziecko będzie naśladowało. Dlatego wczesna świadomość rodziców jest w wielu przypadkach najlepszym przykładem profilaktyki logopedycznej. Dla prawidłowego rozwoju istotna jest więc wiedza rodziców dotycząca pielęgnacji i opieki nad niemowlęciem oraz informacje dotyczące karmienia, żucia i połykania, oddychania, jak również etapów rozwoju mowy.

W trakcie ogólnego rozwoju organizmu mogą pojawiać się nieprawidłowości, które mogą negatywnie wpływać na rozwój języka oraz stwarzać zagrożenia dla rozwoju poznawczego. „Deficyty nabywania i posługiwania się językiem wynikać mogą z zaburzeń motorycznych, zarówno w sferze artykulacyjnej – kiedy dziecko, mające problemy z praksją oralną nie może prawidłowo wypowiadać dźwięków mowy – jak również w sferze pojęciowej, jeśli na przykład nie może ono poruszać się w przestrzeni i nie może na podstawie doświadczeń stworzyć wielu pojęć dotyczących odległości, położenia, relacji przestrzennych".

Rozwój mowy powiązany jest z czynnościami umysłowymi. Dlatego istotne jest zapewnienie dziecku odpowiedniej pielęgnacji i stwarzanie warunków do harmonijnego rozwoju. Mowa nie tylko wywiera znaczący wpływ na powstawanie i kształtowanie takich czynności jak spostrzeganie, wyobrażenie, porównywanie, wnioskowanie, ale oddziałuje również na stany emocjonalne.
Dziecko nawiązuje dialog z otoczeniem poprze mimikę, gest a później język. Potrzebuje kontaktu społecznego by nauczyć się zasad skutecznego porozumiewania się, wzbogacania własnego języka i zdobywania nowych doświadczeń. „O wpływie środowiska społecznego na rozwój mowy świadczy, to że dziecko zaczyna mówić językiem swojej grupy etnicznej oraz wypracowuje kod językowy i reguły jego używania obowiązujące w jego rodzinie". Rodzina zapewnia dziecku warunki do ogólnego rozwoju i do rozwoju mowy. Dziecko uczy się mowy od swoich rodziców, rodzeństwa, dziadków. To od nich zależy jakie wzorce i stymulacja językowa zostanie przekazana dziecku. Następnym środowiskiem społecznym, z którym dziecko będzie miało do czynienia jest zwykle przedszkole. W przedszkolu dziecko spotka się z nowymi wzorcami językowymi i będzie miało okazję do słuchania prawidłowej i bogatej wymowy. Będzie miało również kontakt z rówieśnikami. Jeżeli jego mowa nie będzie prawidłowa, może się nie odnaleźć w grupie rówieśników lub zostać przez nią odrzucone. Dlatego tak istotny jest wpływ rodziny na rozwój dziecka.

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA ROZWÓJ MOWY

Społeczno-wychowawcze uwarunkowania rozwoju mowy

Ontogeneza to inaczej rozwój osobniczy organizmu od momentu poczęcia i obejmujący wszystkie okresy jego życia. Przez cały okres ontogenezy na organizm oddziałują czynniki dziedziczne i środowiskowe. Do czynników dziedzicznych należą uwarunkowania genetyczne, do których zalicza się czynniki związane z wyposażeniem organicznym jednostki. Czynniki genetyczne tworzą predyspozycje rozwoju indywidualnego. Jednak niezwykle znaczące jest odróżnienie od nich cech wrodzonych, które mogą być wynikiem doświadczeń nabytych w okresie prenatalnym. Oprócz czynników dziedzicznych istotne dla rozwoju jednostki są uwarunkowania ekologiczne, w których wyróżnia się czynniki biograficzne oraz uwarunkowania ekonomiczne i socjalno-kulturowe (warunki materialne, zarobki, warunki mieszkaniowe, zróżnicowanie zawodowe itp.). Jednym ze składników ekologicznych czynników rozwoju jest środowisko wychowawcze takie jak rodzina, przedszkole czy szkoła.

„Rozwój mowy uwarunkowany jest genetycznie. Zależy on jednak nie tylko od właściwości wrodzonych organizmu człowieka, ale także od warunków społecznych, kontaktu z innymi mówiącymi ludźmi". Zarówno czynniki dziedziczne, jak i środowisko oddziałują na rozwój człowieka.

Badacze teorii rozwoju (J. Bruner, J. Piaget, L.S. Wygotski) podkreślają istotę interakcji społecznej dla rozwoju poznawczego i językowego dziecka. Traktując środowisko jako przekaźnik zasad procesu językowego. Relacje dziecka ze środowiskiem mają wpływ na operacje umysłowe i tworzenie pojęć, a rozwój języka mowy i myślenia dokonuje się poprzez interakcję społeczną.

Większość umiejętności i sprawności ludzkich w tym, również mowa zależy także od uwarunkowań środowiskowych, a język jest zjawiskiem społecznym. Na kształt mowy dziecka wpływa jego rozwój społeczno-emocjonalny. W przypadku zaniedbań środowiskowych, braku odpowiednich wzorców dochodzi do zaburzenia rozwoju mowy, a nawet jej opóźnienia. „Częste kontakty werbalne dziecka z otoczeniem przyspieszają ten rozwój: doskonaląc wymowę, bogacąc słownictwo, ucząc prawidłowego stosowania zasad gramatycznych, właściwego posługiwania się melodią, akcentem i rytmem wypowiedzi". Środowisko rodzinne powinno zapewnić dziecku odpowiedni rozwój emocjonalny, który wiążę się z rozwojem osobowości oraz rozwojem procesów poznawczych.

Poszczególne sfery rozwijają się u dziecka pod wpływem wychowawczym rodziny, związanym z poziomem więzi uczuciowych. „Każda rodzina charakteryzuje się swoistą atmosferą uczuciową, która zależy od wielu czynników, ale najbardziej istotne są więzi uczuciowe łączące osoby w rodzinie". Rozwój myślenia i mowy dziecka w rodzinie przebiega w związku z różnymi

sytuacjami dnia powszedniego. Czynniki uczuciowe oraz atrakcyjność zdarzeń wzbogacają i dynamizują mowę. Wynika z tego, że ***rodzina jako pierwsze środowisko dziecka ma ogromny wpływ na kształtowanie się mowy dziecka***. To rodzina dostarcza dostarcza dziecku pierwszych wzorców, uczy ról społecznych, ukierunkowuje zainteresowania, stwarza odpowiednie okazje do uczenia się, ale również może też ograniczać. „Jeżeli dziecko zbyt długo pozostaje jedynie w kręgu rodziny, nie nawiązuje kontaktów z szerszym środowiskiem społecznym, może wykształcić się mowa zrozumiała tylko dla domowników". Dlatego istotne jest, by środowisko rodzinne zaspokajało potrzeby dziecka (również poprzez odpowiednie więzi uczuciowe) i zapewniało mu warunki do ogólnego rozwoju, a także rozwoju mowy.

„Mowa rozwija się na podstawie biologicznych mechanizmów, jednakże pod wpływem niezbędnych wzorców mowy ludzkiej i motywacji do mówienia". Motywacja do mówienia uzależniona jest od poziomu zaspakajania potrzeb dziecka ważnych dla rozwoju. Jedną z takich potrzeb jest **potrzeba kontaktu z rówieśnikami.** Do pewnego okresu to rodzina stanowi najważniejszy (a czasem jedyny wzorzec do naśladowania). Rozwój społeczny na początku kształtowany jest w rodzinie i ma on również wpływ na rozwój mowy. Rozpatrując mowę w kategoriach społecznych można wyróżnić następujące fazy jej rozwoju:

- uśmiech i stymulacja społeczna (po 3. tygodniu życia)
- gaworzenie i przywiązanie społeczne (około 4. miesiąca życia)
- przyswajanie słów i eksploracja społeczna (gdy dziecko rozpoczyna chodzenie)
- przyswajanie języka i doświadczeń społecznych (wchodzenie w pewne interakcje słowne powoduje bogacenie języka).

Ogromny znaczenie w przyswajaniu języka mają procesy percepcyjne, poznawcze i pamięciowe. Mowa jest związana z percepcyjnym uczeniem i prawidłowym funkcjonowaniem narządów obwodowych wytwarzających mowę oraz rozwojem motorycznym. W oddziaływaniach profilaktycznych, stymulujących i korekcyjnych związanych z tym rozwojem, to rodzina ma zasadnicze znaczenie. Istotne jest by środowisko wychowawcze, tak bardzo oddziałujące na dziecko, stwarzało mu warunki do optymalnego, całościowego rozwoju, a przez to przyczyniało się również do prawidłowego rozwoju funkcji językowych.

Rozwój psychoruchowy a mowa dziecka

Rozwój psychoruchowy, czyli rozwój motoryki i funkcji poznawczych bez wątpienia powiązany jest z rozwojem mowy i kształtuje się on w tym samym czasie. Sprawności motoryczne zależne są zarówno od czynników genetycznych, jak i środowiskowych. Dużą rolę w rozwoju tych sprawności ogrywa jednak stymulacja środowiskowa oraz bodźce zewnętrzne. Rozwój ruchowy zaczyna się już w okresie życia płodowego, Jednak dla rozwoju mowy bardzo istotny rozwój

psychoruchowy w okresie niemowlęcym.

Dziecko przychodząc na świat napotyka na zupełnie nowe środowisko. Wcześniej wszystkie jego potrzeby zaspokajał organizm matki. Teraz dziecko musi nauczyć się porozumiewać z otoczeniem i zdobywać nowe umiejętności, by mogło przetrwać i prawidłowo rozwijać. Okres niemowlęcy charakteryzuje się bardzo dynamicznym rozwojem psychofizycznym. Pierwsze miesiące życia, to głównie rozwój ruchów. W pierwszym miesiącu życia dziecko potrafi na krótko unieść głowę, gdy leży na brzuchu. Około piątego miesiąca będzie mogło podnieść klatkę piersiową na wyprostowanych ramionach, by w kolejnych miesiącach mogło swobodnie poruszać głową w czasie leżenia na brzuchu i obracania jej w kierunku odbieranych bodźców. Od około trzeciego miesiąca życia dziecko ćwiczy sztywne utrzymywanie główki, by koło 6 miesiąca przystąpić do sprawności siedzenia. „Zdolność wykonywania prawidłowych ruchów głowy warunkuje właściwy rozwój poznawczy". Osiągnięta przez dziecko pozycja siedząca pozwala na dokładniejszą obserwację otoczenia i zapewnia mu więcej bodźców poznawczych. Od czwartego miesiąca dziecko ćwiczy mięśnie nóg i tułowia poprzez podpieranie nóg o podłoże podczas przytrzymywania. Gdy ukończy sześć miesięcy będzie utrzymywać nóżki prosto i usztywnione w kolanach, by w kolejnych miesiącach mogło samodzielnie stać, początkowo przytrzymując się różnych rzeczy lub osób. Stanie spowoduje przyspieszenie jego rozwoju poznawczego, gdyż znacznie rozszerzy pole obserwacji oraz ułatwi kontakty społeczne. W końcu osiągnięcie przez dziecko umiejętności stania spowoduje, że będzie mogło zdobywać umiejętność chodzenia. Sprawność nabywaną w różnym czasie przez poszczególne dzieci, od 10-15 miesiaca życia (jeżeli dziecko nie chodzi po 15 miesiącu życia to jest to sygnał ostrzegawczy). Umiejętność chodzenia dostarcza dziecku odpowiedniej ilości bodźców oraz stymulacji potrzeby odkrywania i badania otoczenia. Między 12 a 15 miesiącem życia rozwój ruchowy osiąga najwyższą funkcję, jaką jest samodzielne chodzenie. Zbiega się ono ze znacznym rozwojem aktywności językowej dziecka. W kolejnych etapach dziecko będzie doskonaliło precyzje swoich ruchów, a rozwój ruchowy i psychiczny będzie kształtował jego osobowość.

Istotnymi umiejętnościami w psychoruchowym rozwoju dziecka są chwytanie i manipulowanie przedmiotami, które rozwijają się od momentu przyjścia na świat. Zdobycie tych umiejętności pozwala na zdobywanie wrażeń czuciowych i wzrokowych, a w kolejnych etapach rozwoju sprawne wykorzystanie ręki jako narzędzia. Pierwszym rodzajem chwytu jest chwyt prosty (małpi), następnie wraz z doskonaleniem precyzji manipulowania pojawia się chwyt dłoniowo-łokciowy, by około 8-9 miesiąca dziecko wyrobiło sobie chwyt pęsetkowy, polegający na przeciwstawieniu kciuka i palca wskazującego. Również w tych miesiącach pojawia się gest wskazywania palcem, który jest ważny dla rozwoju poznawczego i społecznego. Gest należy do form poprzedzających mówienie i odgrywa znaczącą rolę w komunikacji pozawerbalnej oraz jest

istotnym elementem w rozwoju mowy.

Zmiany w rozwoju motorycznym jakie dokonały się w okresie niemowlęcym nie są już tak intensywne w kolejnym etapie. W drugim roku życia dziecko ćwiczy umiejętność chodzenia i doskonali zdolność lokomocji, zwiększając również swoją samodzielność. Ręce stają się teraz doskonałym narzędziem do manipulacji. W drugim roku życia większa aktywność dziecka skupia się na umiejętności zwanej zabawą, która wpływa na rozwój poznawczy i społeczny. Zwykle jest to zabawa naśladująca ruchy dorosłych. Trzeci rok życia wiąże się z okresem harmonijnego rozwoju. Dziecko nie ma problemu z poruszaniem, a jego ruchy rąk są skoordynowane z ruchami nóg i tułowia. Zwiększa się również jego samodzielność w zakresie samoobsługi. Ruchy narządów artykulacyjnych doskonalą się, chociaż nie wszystkie głoski realizowane są dokładnie. Prawidłowe ruchy narządów mowy wiążą się z poprawnym wykonywaniem takich czynności jak ssanie, oddychanie czy gryzienie. Trudności artykulacyjne wynikają często z niedojrzałości funkcjonowania narządów mowy. W okresie od 2-3 roku życia ruchy języka, szczęki, podniebienia miękkiego są powolne i słabe, zazwyczaj brak jest ruchów naprzemiennych. Piąty i szósty rok życia przynosi ugruntowanie nabytych wcześniej umiejętności, by dziecko mogło samodzielnie funkcjonować. W tym czasie komunikuje się z rówieśnikami oraz dorosłymi i wyraża swoje emocje. Osiąga umiejętności do podjęcia nauki w szkole, w tym również sprawne ruchy rąk niezmiernie ważne przy nauce pisania i rysowani. Należy pamiętać o indywidualnym tempie rozwoju każdego dziecka, ale zwracając uwagę na okresy krytyczne w rozwoju każdej umiejętności.

Ważnym elementem z punktu widzenia rozwoju poznawczego, jest stymulacja analizatora wzroku. Aktywne spostrzeganie jest prymarnym etapem rozwoju inteligencji oraz uczenia się komunikacji językowej. Wpływa również na funkcje motoryczne (manualne). W okresie niemowlęcym kształtuje się umiejętność skupiania wzroku na twarzy osoby dorosłej, a później na ustach, reagowanie mimiką, reagowanie uśmiechem na uśmiech, śledzenie przedmiotu po łuku 90 stopni, skupianie wzroku podczas leżenia na brzuchu, oglądanie małych przedmiotów, a następnie manipulowanie nimi, naśladowanie czynności dorosłych. Z czasem koordynacja wzrokowo-ruchowa pozwala na bardziej wyspecjalizowane czynności, takie jak kolorowanie, rysowanie czy wyodrębnianie figury z tła itp. Wszystkie te czynności będą pomocne przy nauce czytania tekstu, który stanowi pewną część języka i przyczynia się również do dalszego rozwoju mowy.

Kolejnym istotny czynnik w rozwoju psychomotorycznym stanowi rozwój percepcji słuchowej. Uwarunkowany jest dojrzewaniem układu nerwowego oraz stymulacją dźwiękową. Niesprawny receptor słuchu wpływa na fragmentaryczność odbieranych informacji. Rozwój analizatora słuchowego rozpoczyna się w dwunastym tygodniu ciąży i trwa do około dziesiątego roku życia. Już sześciomiesięczne dziecko spostrzega różnice intensywności dźwięków, a między

czwartym i siódmym miesiącem życia pojawia się umiejętność różnicowania dźwięków. Analizator słuchu i słuchowe drogi nerwowe noworodka dojrzewają dzięki stałej stymulacji dźwiękowej. Bodźce słuchowe kształtują również stosunki interpersonalne. Rozwój receptora słuchowego ma ogromne znaczenie dla rozwoju mowy. Uczenie się, a następnie powtarzanie dźwięków jest nie możliwe bez ich wcześniejszego odbioru przez narząd słuchu. Prawidłowy rozwój sfery słuchowo-językowej w rozwoju psychoruchowym zapewnia raczkowanie. Są to pierwsze ruchy naprzemienne, które kształtują współpracę międzypókulową mającą wpływ na rozwój wyżej wymienionej sfer.

Zapewnienie dziecku odpowiedniego rozwoju psychoruchowego, poprzez rozwijanie sprawności motorycznych oraz kształtowanie percepcji wzrokowej i słuchowej przyczyniają się do zdobywania nowych doświadczeń i rozwijania mowy. Prawidłowy przebieg rozwoju ruchowego, rozwój koordynacji i precyzji ruchów, ruchy manipulacyjne i sensomotoryczne oraz odbiór dźwięków za pomocą receptora słuchu kształtują poprawną mowę dziecka. Jakiekolwiek nieprawidłowości w rozwoju psychoruchowym mogą powodować zaburzenia w rozwoju języka. Znaczenie interakcji rozwoju ruchowego z rozwojem mowy podkreśla fakt, że etapy rozwoju mowy są ściśle powiązane z osiąganiem przez dziecko kolejnych umiejętności ruchowych. Początkowo, gdy dziecko jest w pozycji leżącej przechodzi przez etap głużenia. Następnie, gdy przyjmuje pozycję półleżącą i siedzącą zbiega się to z okresem gaworzenia. Etap wyrazu powiązany jest przyjęciem przez dziecko pozycji spionizowanej. W miarę doskonalenia chodzenia, zwiększa się zasób słownictwa, a dziecko zdobywa coraz więcej doświadczeń i wchodzi w okres zdania.

Oddychanie, karmienie i prawidłowe połykanie

Rozwój mowy warunkuje wiele czynników. Jednak jednym z zasadniczych elementów wpływających na prawidłowy kształt mowy jest prawidłowa budowa i sprawne działanie aparatu artykulacyjnego (jak również oddechowego i fonacyjnego). Istotna jest, więc wiedza rodziców odnośnie zagadnień dotyczących pielęgnacji niemowlęcia, karmienia, nauki żucia, połykania i oddychania.

W procesie kształtowania się prawidłowej mowy dziecka ważny jest sposób jego karmienia. Najkorzystniejszym jest ssanie piersi, które stanowi pierwotną funkcję podawania pokarmu. W naturalny sposób przyczynia się do usprawniania mięśni artykulatorów (warg, języka, policzków). Podczas karmienia naturalnego pracują również mięśnie klatki piersiowej. A mięśnie okrężne warg wpływają na domykanie ust, dzięki czemu niemowle może oddychać przez nos. Ssanie wymaga też intensywnej pracy mięśni, które wpływają na prawidłowy rozwój żuchwy. Podczas karmienia należy pamiętać, że dziecko należy pionizować. Poziome ułożenie niemowlaka powoduje słaby wzrost doprzedni żuchwy oraz utrudnia połykanie i oddychanie przez nos. Jeżeli

nie jest możliwe karmienie piersią, należy wybrać smoczek maksymalnie imitujący warunki karmienia naturalnego. Dziecko powinno mieć możliwość regulowania ilości pokarmu, tak by się nie zakrztusiło i nie musiało przerywać oddychania. Jeżeli mięsień okrężny warg będzie słabo się rozwijał, to dziecko będzie oddychało przez usta, co spowoduje płaskie układanie języka i dysfunkcje połykania. W przyszłości może to przyczynić się do powstania wady wymowy. Noworodek w chwili przyjścia na świat ma wykształcony odruch ssania, który rozwinął się w okresie prenatalnym. Ssanie piersi oprócz kształtowania prawidłowej budowy artykulatorów, prawidłowego połykania i oddychania, buduje między matką a dzieckiem więź emocjonalną, równie istotną w procesie porozumiewania się.

W kolejnym etapie karmienia (około 5-6 miesiąca życia) wprowadzane są produkty o rozdrobnionej konsystencji. Karmienie łyżeczką powoduje, że dziecko zaczyna usprawniać wargi i język. Ważne jest by podawanie pokarmów o rozdrobnionej konsystencji zastąpić na pewnym etapie normalnymi pokarmami, które kształtować będą żucie i gryzienie. Zmiana konsystencji trawionych pokarmów przyczyni się do rozwoju aparatu artykulacyjnego.

Następnym czynnikiem przygotowującym niemowlęcy narząd do mówienia jest połykanie. Niemowlę połyka pokarmy płynne i półpłynne z językiem wsuniętym między bezzębne szczęki. Mięśnie policzków i warg są wtedy bardzo napięte. Na początku jama ustna niemowlaka jest płaska, a język wykonuje jedynie ruchy w poziomie. Z czasem, gdy pojawi się pełne uzębienie, zwiększa się pionowy wymiar jamy ustnej. Zwiększa się miejsce na pionowe ruchy końca języka, a zęby mleczne blokują go przed wysuwaniem do przodu. Kiedy język jest skierowany do przedniej części podniebienia, rozpoczyna się połykanie typu dorosłego, a ustaje połykanie typu niemowlęcego. Prawidłowe połykanie powinno być dobrze opanowane do rozpoczęcia wymiany zębów mlecznych na stałe. Przerwa po zębach mlecznych może powodować wciskanie końca języka w to miejsce i przyczyniać się do nieprawidłowego połykania oraz wymowy międzyzębowej. Nieprawidłowe połykanie połączone z brakiem pionizacji języka negatywnie wpływa na zgryz oraz wymowę.

Ważną czynnością oddziałującą na rozwój mowy jest oddychanie. Może ono zaburzać rozwój artykulatorów i prowadzić do schorzeń organizmu. Prawidłowe oddychanie przez nos korzystnie wpływa na rozwój szczęk. Nieprawidłowe oddychanie przez usta powoduje powstawanie zaburzeń zgryzowych (tyłozgryzy, zwężenia szczęki, zmiany w stawie skroniowo-żuchwowym). Dzieci oddychające przez usta są częściej narażone na przeziębienia, gdyż zimne, nieoczyszczone powietrze dociera bezpośrednio do płuc. Przyczyną oddychania przez usta jest niedrożność przewodów nosowych i jamy nosowo-gardłowej, która może być całkowita lub częściowa. Zwykle wywołana jest ona stanami zapalnymi błony śluzowej nosa, gardła, górnych dróg oddechowych lub skrzywieniem przegrody nosowej, stanami zapalnymi i przerostem

migdałków podniebiennych i migdałka gardłowego. Zbyt długo utrzymujący się nawyk nieprawidłowego oddychania wpływa niekorzystnie na rozwój klatki piersiowej, narządu krążenia i oddychania, narządu żucia i czaszki twarzowej, a także prowadzi do obniżenia mięśni okołowargowych i płaskiego ułożenia języka na dnie jamy ustnej. Na rozwój prawidłowego oddychania ma pozycja dziecka podczas snu. Nieprawidłowe układanie głowy dziecka podczas snu może być również przyczyną nieprawidłowego kształtowania narządu żucia (przodo- lub tyłożuchwie). Zbyt wysokie ułożenie głowy podczas snu powoduje przesunięcie żuchwy i języka do przodu, a ułożenie głowy w poziomie lub odgiętej do tyłu powoduje, że żuchwa i język są cofnięte, a usta są otwarte i pojawia się nieprawidłowe oddychanie. Prawidłowa pozycja podczas snu jest wtedy, gdy głowa dziecka jest na lekkim podwyższeniu, a kręgosłup ułożony poziomo.

Nieprawidłowości w budowie artykulatorów oraz zgryzu mogą być spowodowane zbyt długim stosowanie smoczków i karmieniem butelką. Dziecko przyzwyczajając się do smoczka rzadziej napina mięsień okrężny ust, przez co uniemożliwiony jest odruch zamykania ust. Jednocześnie stosowanie smoczków powoduje przedłużanie odruchu ssania, który może powodować zaburzenia szczękowo-zgryzowe (tyłozgryzy, zwężanie szczęk, zgryz otwarty) oraz zaburzenia w połykaniu w postaci połykania typu niemowlęcego. Negatywny wpływ zbyt długiego używania smoczków można zaobserwować w trakcie kiedy dziecko zaczyna mówić. Często rodzice nie zwracają na to uwagi i dziecko mówi trzymając smoczek w buzi. Oprócz powstawania wad zgryzu, powoduje to, że dziecko przyswaja sobie nieprawidłowe dźwięki mowy, które samo wypowiada. Zwykle takie zachowanie powoduje wady wymowy oraz nieprawidłowe ukształtowanie słuchu fonemowego. Rodzic się pytanie do kiedy najlepiej używać smoczków? Najlepiej, żeby „odstawienie” od smoczka, butelki (czyli ogólnie od odruchu ssania) nastąpiło około 12 do 18 miesiąca życia. W późniejszym czasie może okazać się to znacznie trudniejsze. Dla rodzica podawanie smoczka będzie wyrobionym odruchem, a dla dziecka może stać się sposobem zaspokajania potrzeb emocjonalnych.

Oddychanie, połykanie i karmienie należą do czynników przygotowujących niemowlęcy narząd do mówienia. Dlatego niezmiernie ważne jest posiadanie odpowiedniej wiedzy w tym zakresie przez rodziców. Najczęściej jednak jest tak, że to właśnie te elementy przyczyniają się do powstawania wad wymowy u dzieci. Ponieważ świadomość rodziców w zakresie czynników kształtujących mowę dziecka jest nie wystarczająca. Czasem zdarza się również, że wiedza rodziców o rozwoju mowy jest na wystarczającym poziomie, by ją odpowiednio kształtować. Czasami udogodnienia współczesnego świata powodują, że rodzice nie przywiązują do tego wagi. Zapominają o tym, że rozwój mówienia warunkuje naukę pisania i czytania, z którą dziecko zetknie się w szkole. Wady wymowy spowodują, że ta nauka będzie znacznie utrudniona. Istotne jest więc uświadamianie rodziców oraz przypominanie im jakie czynniki warunkują rozwój mowy i jak

ważnym jest on elementem stanowiącym rozwój sfery poznawczej, psychicznej i społecznej.

Literatura:

1. Balejko A., *Jak pokonać trudności w mówieniu, pisaniu i czytaniu,* Białystok 2003.
2. Cieszyńska J., Koredno M., *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6. roku życia*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007.
3. Datkun-Czerniak K., *Logopedia, Jak usprawniać mowę dziecka, Poradnik dla nauczycieli wychowania przedszkolnego i kształcenia zintegrowanego oraz rodziców*, Grupa Edukacyjna S.A., 2004.
4. Demel G., *Minimum Logopedyczne Nauczyciela Przedszkola*, WSiP, 1996
5. Dysarz Z., *Mowa dziecka a więzi uczuciowe w rodzinie,* Wyd. Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2003.
6. Hurlock E.B., *Rozwój dziecka*, Warszawa 1960.
7. Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy,* Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1966.
8. Minczakiewicz E. M., *Mowa, rozwój, zaburzenia, terapia,* Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1997.
9. Odowska-Szlachcic B., *Metoda integracji sensorycznej we wspomaganiu rozwoju mowy u dzieci z uszkodzeniami ośrodkowego układu nerwowego, Wyd. Harmonia, Gdańsk 2010.*
10. Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Wyd. WSiP, Warszawa 1985.
11. Rocławski B., *Opieka logopedyczna od poczęcia,* Glottispol, Gdańsk 1998.
12. Styczek I., *Logopedia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.

Autor: Katarzyna Raciniewska